



## Ahmet Oktay'ın Gözünden 1960'larda Türk Basınında Siyasi Kamplaşma

Celâl Fedai\*

### Öz

Ahmet Oktay, Cumhuriyet devri Türk edebiyatında şiirleriyle olduğu kadar, şiir ve roman üzerine yazmış olduğu eleştirileriyle dikkat çekmiş; popüler kültür, toplumsal değişme ve Türk basını üzerine kaleme aldığı araştırma ve incelemeleriyle de tanınmış bir yazardır. Oktay, uzun yıllar TRT'de ve çeşitli gazetelerde çalışmış; bu esnada Türk basınının gelişim sürecine bizzat şahitlik etmiş; çalışmalarıyla bu gelişim sürecinin geçmişine ve geleceğine ilişkin eleştirel değerlendirmelerde de bulunmuştur. Eleştirilerinde Marksist düşünceden istifade eden Oktay, geniş bir ilgi alanına sahiptir. Bu sayede farklı olguları birbirleriyle ilişkileri açısından değerlendirebilmektedir.

Bu çalışmada Ahmet Oktay'ın *Toplumsal Değişme ve Basın* adlı kitabından yola çıkılarak Türk toplumunda 1960'lı yıllarda meydana gelen siyasî kamplaşmanın Türk basınına yansıyan boyutları ele alınmaya çalışılacaktır. Türk siyasî hayatının pek çok çatışmaya sahne olan bu dönemi, Ahmet Oktay'ın titiz araştırmacılığı ve eleştirel bakışı üzerinden gözler önüne serilmeye gayret edilecektir.

**Anahtar Kelimeler:** Ahmet Oktay, Marksizm, Türk basını, ideoloji, kamplaşma.

\* Dr., MEB, İstanbul/Türkiye, celal\_fedai@hotmail.com, orcid.org/0000-0003-1431-9568

## The Political Polarisation in the 1960's Turkish Press Through the Eyes of Ahmet Oktay

### Abstract

Ahmet Oktay is an author, who is remarkable with his poems in the Turkish literature, as well as his critiques on poetry, novel and who is also known with his studies, reviews on popular culture, social change and Turkish press. Oktay works in several newspapers and in TRT; in the meantime he witnesses the development process of Turkish press; he makes also evaluations with regard to the past and future of this process.

In this study, the reflected dimensions of political polarisation in the Turkish society during 1960s on Turkish press will be tried to be examined, by looking at Ahmet Oktay's book *Toplumsal Değişme ve Basın*. This period, which witnessed many conflicts of Turkish political life will be tried to be revealed through Ahmet Oktay's critical research and his critical approach.

**Keywords:** Ahmet Oktay, Turkish Press, Marxizm, ideology, polarisation.

## 1. Giriş

Antik çağlardan beri bilgi, toplum içinde iktidarı elinde tutanların manipülasyonuna açık olmuştur. Bu nedenle de bilgi ve onun yansıdığı her alan, iktidar olmanın bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Sözelimi Sümerlerde, okuma yazma bilmek, insana “bilginin kapısını açan bir anahtar” değil zenginliğin ve statü edinmenin bir yolu olarak görülür<sup>1</sup>. “Kitaplar şöhretin mutfağı, hayatın bir beridir.” diye düşünen Ortaçağ Avrupa’sı için de aynı şey söylenebilir.<sup>2</sup> Doğu toplumlarının modern zamanlara kadar bilgiye bakışı, Batılılardan farklı olduğu için bilginin tahakküm edici bir güç olarak görüldüğünü söylemek güçtür. Kadim Çin’de Lao Tse’ye atfedilen *Tao Te Ching* kitabının oluşumuna dair anlatılan meselerde, bilginin yazdıklarının sadece adlarının kalması kitapların kendisinin yakılmasını istemesi manidardır.<sup>3</sup> Klasik Türk şiiri ve halk şiiri şairlerinin adlarının derdine düşmek yerine onları silmeye çalışan bir yapılarının olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak modern dönemden başlayarak hem Avrupa toplumları hem de Doğulu toplumlar, bilginin her türünün doğurduğu iktidar arayışlarından geri kalmamak için yarış halindedirler.

Batı’da Rönesans ve Reform hareketlerinin neticesi gelişen pozitivist hayat görüşü, kilisenin skolâstik düşüncesini laisizm lehine değiştirirken pozitivist bilgiyi yaymak için kitaplardan yararlandığı kadar gazetelerden de yararlanmıştır. Gazeteyle birlikte kitlelere ulaşip popülerleşme imkânı bulan bilgi, Batı’nın sınıf çatışmalarıyla şekillenen toplumsal yapısı içinde iktidarı elinde tutmak isteyenler için vazgeçilmez bir araçtır. Basının siyasî bir işlev yüklenme süreci böylece başlamış olur. 1631’de Theophraste Renaudot’nun haftalık *Gazette*’nin denetimini elinde tutmak isteyen Kardinal Richelieu, gazetenin sahibine tekel hakkı bile tanır. Milton, 1644’te, “İzinsiz, Sansürsüz Basın Özgürlüğü” adlı bir broşür yayımlar.<sup>4</sup> Batı’da basının toplumsal işlevi üzerinden yürütülen mücadele giderek çatışmaya dönüşür. Bu arada hızla gelişen basın, bir yandan özgürlüğü ararken

1 Ahmet Oktay, “Teorik ve Amprik Çerçeve”, *Toplumsal Değişme ve Basın*, İstanbul, B/F/S Yayınları, 1987, s. 12.

2 Horst Blanck, *Antikçağda Kitap*, çev. Zehra Aksu Yılmaz, İstanbul, Alfa Yayınları, 2017, s. 7.

3 Bu konu Batılıların oldukça ilgisini çekmiştir. Berthold Brecht, “Lao Tzu’yu Sürgüne Götüren Yol Üzerinde Tao Te Ching Kitabının Doğuşunun Efsanesi” şiirinde, Paul Claudel ise “Lao-Tse’nin Gidişi” öyküsünde bu konuyu değişik açılardan işlerler. Bkz. Walter Benjamin, *Brecht’i Anlamak*, (çev.: Haluk Barışcan, Güven Işısağ), Metis Yayınları İstanbul, 2000, s. 92-97; Paul Claudel, “LaoTse’nin Gidişi”, (çev. Onat Kutlar), *Türk Dili*, cilt 10, sayı 119, Temmuz 1961, s. 702-703.

4 Ahmet Oktay, “Teorik ve Amprik Çerçeve”, *Toplumsal Değişme ve Basın*, İstanbul, B/F/S Yayınları, 1987, s. 15.

bir yandan da kendini geliştirmek, satışları artırmak için “tiraj” hesapları yapmaya başlar. “Tefrika roman” düşüncesi, bu buluşlardan biridir. Gazeteler ünlü yazarların romanlarını tefrika ederek okur çekme yarışına girerler. Sözelimi *Le Siecle* gazetesi dönemin çok okunan romancılarından Eugene Sue’yla, *Paris’in Gizemleri* romanı için, yıllık anlaşma imzalar.<sup>5</sup> Basının ticarî ve siyasî işlevi böylece iç içe geçer.

19. yüzyılda Avrupa’da gazetenin siyasî ve ticarî işlevi öyle artar ki ülkeler, siyasî ve ticarî çıkarlarını gazeteleri hem iç hem de dış siyasetlerinde manipüle etmeye başlarlar. Sözelimi bu yüzyılın sonunda Osmanlı İmparatorluğu’nun toprakları üzerinde siyasî planlar içinde olan ülkelerden Almanya’da Andreas Mordtmann, 1877-1878 Osmanlı – Rus Savaşı döneminde İstanbul ve Yeni Osmanlılar kitabını yayımlar. Osmanlı’ya dair artan ilgiyi karşılamak için Humbolt ve Duncker Yayınevleri, yazardan kısa zamanda Osmanlı’nın o günkü durumunu anlatan bir kitap yazmasını isterler. İstanbul ve Yeni Osmanlılar kitabı bu şekilde yazılır<sup>6</sup>. 1879’da İstanbul’da ölen yazar, ömrünün en verimli kısmını Osmanlı hesabına memurluk yaparak geçiren Redhouse gibi, Osmanlı’yı yakından takip etmektedir. Misyonerler için de çalışmalar yapan Redhouse<sup>7</sup>, Osmanlı’yı Avrupa’ya nasıl tanıttı bilmiyoruz ama Mordtmann’ın çizdiği, padişahlardan halka doğru uzanan Osmanlı portresi, bugünün Batılı basınına benzemektedir. Avrupalı okura padişahı, sarayı, yalan yanlış bilgilerle anlatır. Avrupalıların gazeteler, basın üzerinden Abdülhamid nefreti oluşturmak için verdikleri gayretlerden bir diğeri Paul Fesch’e aittir. *Abdülhamid’in Son Günlerinde İstanbul* yazarı Paul Fesch, basının işlevi konusunda şu mühim tespitleriyle de dikkat çeker:

“Zamanımızda, dünyaya hükmeden artık kamuoyu değildir, basındır; çünkü kamuoyunu oluşturan ve yöneten basındır. Ama yazık ki Türkiye’de basın yoktur. Manyak ve korkak bir zorbanın göz açtırmayan baskısı altında ezilen bu bahtsız ulus, ne yazıyla ne yüksek sesle düşüncesini belirtememekte”dir.<sup>8</sup>

Kendine hep Türk dostu havası veren Fesch, azınlıkların Osmanlı Meclisindeki temsilinden askerlik yapmamalarına kadar pek çok konuda Osmanlı toplumuyla ilişkin çarpık bilgiler paylaşır. Görüldüğü gibi basın, ülkelerin iç iktidar

5 Oktay, a.g.e., s.15.

6 Bkz. Andreas David Mordtmann, İstanbul ve Yeni Osmanlılar, çev. Gertraude Songu-Habermann, İst., Pera Yayıncılık, 1999, 416 s.

7 Redhouse’un hayatı ve Osmanlı İmparatorluğu’nda üstlendiği vazifeler için iki dilli hazırlanmış şu derlemeye bkz., *Sir James Redhouse Mükemmel bir Doğubilimcinin Öyküsü*, (Editörler: Brain Johnson, Handan Cingi), İstanbul, SEV-Yayımları, 2006, 236 s.

8 Bkz. Paul Fesch, *Abdülhamid’in Son Günlerinde İstanbul*, çev. Erol Üyepazarcı, İstanbul, Pera Yayıncılık, 1999, s.28

ilişkilerinde olduğu kadar dış siyaseti için de vazgeçilmez bir işlev icra etmektedir.

Türkiye'de basının siyasî işlevi meselesi, Türk basın tarihinin bir parçası olarak görülmüştür. Bu nedenle de basının siyasî, ideolojik manipülasyonu konusu üzerinde fazla durulmamıştır. Cumhuriyet sonrası Türk edebiyatında daha çok şairliği ve eleştirmenliği ile tebarüz eden Ahmet Oktay, basının Türkiye'deki toplumsal değişimler boyunca yüklendiği ideolojik işlev konusunda mühim çalışmalar yapmış isimlerden biridir. Oktay bu çalışmalarında basının toplumsal değişim süreçleri boyunca aldığı görünümü Marksist açıdan yorumlar. Basının dünyadaki siyasî ve ekonomik gelişmelere paralel kat ettiği değişimi, göz önüne sermeye çalışır. Böylelikle Türkiye'deki siyasî kamplaşmaları izah etmek ister.

## 2. Ahmet Oktay'ın Türk Basınının İşlevine Bakışı

Ahmet Oktay'ın, yirmi beş yıllık meslek yaşamı, on beş yılı TRT on yılı da yazılı basında olmak üzere, gazetecilikle geçmiştir. Türk basınının 1950'lerden 1990'lı yıllara kadar geçirdiği süreçlerin yakından tanığıdır. Entelektüel eğilimleri ile yaşamını kazandığı meslek arasında bir mesafe olmasına özen gösterdiğini sıkça ifade eden yazarın, kendini her zaman bir edebiyatçı olarak gördüğü muhakkaktır.<sup>9</sup> Ancak o, bu edebi kimliğinin yanında, basının geçirdiği süreçleri, toplumsal hayatın geçirdiği süreçlerle beraberce algılamak isteyen bir araştırmacı olmaya gayret de etmiştir.

Türk basını değişirken, Türkiye'deki toplumsal hayat da değişmektedir. Basın, bu değişimin kimi zaman yönlendiricisi kimi zaman da takipçisidir. Basının ne zaman yönlendirici ne zaman takipçi olduğu bir zaman sonra birbirinden ayrılamaz olur. Marksist bir gözle toplumsal değişimi takip etmek isteyen Oktay için basın, toplumsal değişimi görebileceği tüm imkânları ona vermektedir. Bu nedenle de basını kendine bir araştırma konusu olarak seçer. Profesyonel bir gazeteci olarak kendi tabiriyle “mağara”sından dışarı çıkmayı arzular.

Oktay'a göre gazeteci, muhabirinden başyazarına kadar sözcükleri kullanan kişidir<sup>10</sup> Sözcüklerle öteki insanların bilincine, vicdanına ulaşmak isteyen gazeteci, “gerçek” hakkında bilgi vermek, böylelikle okurda bir “kanaat” oluşturmak durumundadır: “Demek ki söz, sanıldığı kadar masum ve yansız değil”dir.<sup>11</sup> Oktay, Herbert Marcuse'ün kitle toplumu ve popüler kültürün “anlaşma dünyasını sona erdirdiği” tespitine katılmakla beraber, “kötümserlikteki iyim-

9 Ahmet Oktay, “Sunuş Yerine”, a. g. e., s.7.

10 Oktay, a.g.e., s.7.

11 Oktay, a.g.e., s.8.

serlikle” de olsa insanların anlaşmasının önündeki engelleri kavramak ister. Bir Marksist olarak “insanın tükenmeyeceğine” inanır.<sup>12</sup>

Ahmet Oktay’ın 1980 sonrası yoğunlaşan yazı hayatında en çok üzerinde durduğu konular kitle kültürü, popüler kültür, yabancılaşma, medya, hedonizm, basın vb. konulardır. Burada söz konusu edeceğimiz 1960’larda Türk basınında oluşan siyasî kampaşmaya dair görüşleri, büyük oranda *Toplumsal Değişme ve Basın* (1987) kitabında yer almaktadır. Bu kitapta yer alan görüşlerin bazıları, *Türkiye’de Popüler Kültür* (1993) kitabında geliştirilmiş olarak yeniden karşımıza çıkar. Basın ve toplumsal değişimdeki rolü konusu, Oktay’ın sık sık döndüğü bir konudur. Popüler kültür ve kitle kültürünün medya ile bağı ve bunlara bağlı olarak gelişen hedonizm, tüketim toplumunun psikolojisi onu hep meşgul edecektir.

Oktay, Voloşinov’un “nerde bir gösterge varsa orada bir ideoloji vardır.” sözünün, bu konularla ilgilenmesinin sebebini çok güzel ifade ettiği düşüncesindedir.<sup>13</sup> Yaşadığı zamanı iyi etüt etmek isteğiyle popüler kültürün, kitle kültürünün yeni yeni belirdiği 1980’li yıllarda, toplumsal değişme olgusunu Türk basını üzerinden okumaya, yorumlamaya çalışır. Voloşinov’un sözünü ettiği “gösterge”ler, basın söz konu olduğunda Oktay’ın fazlasıyla elinin altındadır. Basının geçirdiği süreçleri, yüklendiği ideolojik işlevleri, yapı ve zihniyetle ilgili sorunları yakından bilir.

Ahmet Oktay, basının ideolojik işlev yüklenmesi sorununa bakışı, Marksist düşüncenin etkisiyle şekillenir. Şiir ve bilhassa roman eleştirilerinde istifade ettiği Marksist düşüncenin eleştirel yöntemini burada da bir yöntem olarak seçer. Öncelikle vakıanın toplumsal koşullarını, üretim ilişkileri açısından ele alır. Bu ilişkilerin doğurduğu ideolojik çatışmaların arka planındaki ekonomik yapısı araştırır. İdeoloji sorunu böylelikle gün yüzüne çıkmış olur. Oktay’a göre “ideoloji”, Lenin’in sosyalizmi, “dünyanın doğru bilgisini edinmemizi sağlayan bir ideoloji” olarak tanımlamasına gelinceye kadar, farklı şekillerde algılanmıştır.”<sup>14</sup>

Kavramı ilk formüle eden Destutt de Tracy, “herkese doğru düşünme imkânları sağlamak için kullanılacak fikir bilimi” diyerek ideolojiyi doğru düşünceyle ilişkilendirir.<sup>15</sup> Bu görüşlerde ideolojiye, olumlu anlamlar yüklenmektedir.

12 Oktay, a.g.e., s.8.Ahmet Oktay’ın görüşlerini andığı Herbert Marcuse’ün bu konulardaki görüşleri için bkz., *Tek Boyutlu İnsan*, (çev. Seçkin Çağan), İstanbul, 1968, 327 s.

13 Oktay, “Giriş Yerine”, *Popüler Kültürden TV Sömürmesine*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009, s. 13.

14 Oktay, “Teorik ve Amprik Çerçeve”, *Toplumsal Değişme ve Basın*, s.17.

15 Oktay, a.g.e., s.16.

“İdeolog” adıyla anılan Condillac vb. ilk isimler, “laik” düşünceler ileri sürerler. Napolyon, bu isimlerin laisizmiyle bir süre sonra ters düşünce “ideoloji” sözcüğüyle alay edilmeye başlanır. Sözcüğe yeniden “olumlu” bir anlam katan ve onu “ütopya” düşüncesiyle beraber düşünenler Marksistler olur.<sup>16</sup>

Basının ideolojik işlevi meselesi, Oktay'a göre bu süreçler içinden geçer ama bu süreçleri anlamak için “kitle toplumu”, “popüler kültür” ve “yabancılaşma” kavramlarının yeterince anlaşılması gerekir. Bu kavramlar, Oktay'ın çalışmaları içinde de sık sık üzerinde durduğu kavramlardır. Basının ideolojik işlevi sorununun kavrayabilmek için, yazarın bu konular üzerindeki görüşlerini ele almakta yarar görüyoruz.

## 2. 1. Basında “Kitleselleşme” ve Popüler Kültür

Ahmet Oktay, 1980'li yıllarda popüler kültürün yükselişini ilk fark edip bu konuya ele alan isimlerden biridir. Bu yıllarda, kitle kültürünün sosyalist bir dönüşüme imkân veren özellikleri, popüler kültürle ortadan kalkmaya başlar. Oktay, bu süreci Türk basınında gözlemektedir. Bu nedenle de *Türkiye’de Popüler Kültür* kitabında daha geniş ele alacağı olguları, basın bağlamında izah etmek düşüncesindedir.

Oktay'a göre kitle kültürü konusunda ilk önemli çalışmaları yapan Gustave Le Bon'dur. 1895 yılında *Kitleler Psikolojisi* kitabını yayımlayan filozof, “içine girmekte olduğumuz çağı Kitleler Çağı” olarak adlandırır.<sup>17</sup> Filozofa göre, zamanla insanlar, “türdeşlik, duygusalılık, önyargılılık” hususlarında aynılaşacaktır: “Bu temel belirlemelerden yola çıkan filozof, kitleleşen bir toplumun üyelerinin bireysel düşünme yeteneğini yitireceğini, çabuk denetim altına alınabileceğini, tutuculaşacağını, kısaca anonimleşeceğini, dolayısıyla ‘fiillerinin şuurluğu olmayacağını’ öne sürüyordu.”<sup>18</sup> Le Bon'un görüşlerini takip eden Ortega y Gasset, kitleselleşmenin “bireyselliğin sonu olacağı” düşüncesindedir.<sup>19</sup> Ancak Oktay'a göre bu hususta en çarpıcı saptamalardan birini, kitlelerin manipülasyonu me-

16 Oktay, a.g.e., s.17.

17 Oktay, a.g.e., s.19.

18 Oktay, a.g.e., s.19.

19 Ortega y Gasset'in bu konudaki görüşlerinin ayrıntıları için bkz. *Kitlelerin İsyanı*, (çev. Nejat Muallimoğlu), Bedir Yayımevi, İst., 1992, 153 s. Gasset'in bu eserinin ilk baskısı, Herbert Marcuse'ün *Tek Boyutlu İnsan*'ı ile yakın bir zaman aralığında, Marksist düşüncenin önde gelen yazarlarının eserlerini basan May Yayınları arasında çıkar. Her iki eser de Türkiye’de o yılların Marksist fikir hayatı üzerinde, bilhassa “kitle kültürü”, “iktidar”, “ideoloji” gibi meselelerde, oldukça etkilidir. Eserin bu ilk çevirisi için bkz., Ortega y Gasset, *Kitlelerin Ayaklanması*, çev. Seçkin Çağın, İstanbul, May Yayınları, 1968, 259 s.

selesine işaret etmesi bakımından Asa Briggs, yapar. Briggs, kitle toplumunun “ticari olma özelliğini” fark eder. Kitlelerin boş zamanı, “tüketim ilkesi” çevresinde düşünülebilir: “Bunlar, devlet okullarında okuyup yazmayı şöyle böyle öğrenmiş, ama dikkatlerini bir yere devamlı olarak toplamaktan aciz büyük bir genç kuşaktır. Bu çeşit insanlar trenlerde, otobüslerde, tramvaylarda meşgul olacak bir şeyler isterler. Pazar günleri çıkan dergilerden ya da ilavelerden başka bir şeyle ilgilenmezler. Bütün istedikleri şey ucuz, kolay, hap gibi bilgiler, hikâyeler, kısa sözler, biraz skandal, biraz şaka, biraz istatistik, biraz hokkabazlıktır.”<sup>20</sup>

Oktay’a göre 1851 tarihli bu satırlar günümüzün bir betimlemesi gibidir. Çağdaş toplum, inanılmaz bir hızla “görselleşmek”tedir. Kültür, giderek “en basit günlük ilgiler çevresinde oluşmaktadır. Bu kültürün adlandırması bu nedenle “popüler kültür”dür: “Popüler kültür, dünyayı anlamaya ve anlatmaya yönelik seçkin kültür (ya da üst kültür) ile halkın öz geleneklerine bağlı kalarak ürettiği kültür (folk) arasında yer alır. Şöyle bir tanımsal çerçeve çizilebilir bu noktada: popüler kültür, ‘en genel yaşama alışkanlıklarının görsel ve sözel olarak yeniden üretilmesini sağlar.’”<sup>21</sup>

Oktay, popüler kültürü, egemen sınıflar için çok uygun bir manipülasyon aracı olarak görür. Bu sayede yanlış bir “ideolojik bilinç” kitlelerin “bilinç-altı”na yerleştirilmektedir. Basın, bu süreçte en çok kullanılan araçtır. Yalnızca magazin basını değil siyasal, ekonomik haberlere yer veren basın da popüler kültürün nesnesi insanları hesaba katmak durumunda kalır. “*Aşırı üretim ve tüketim ilkesi çevresinde örgütlenen, çalışmayı temel etik haline getiren günümüz toplumlarında televizyon, video, sinema, magazin basını, romantik ve polisiye edebiyat, sistemin bu rasyonel’ini kitlelere empoze etmekte, dolayısıyla boş zamanı iş zamanı’nın doğal uzantısı haline getirmektedir.*”<sup>22</sup>

## 2. 2. Basın ve “Yabancılaşma”

Kitleleşen ve buna paralel şekilde popüler kültürün tüketim nesnesine dönüşen insanların maruz kaldıkları bir diğer durum ise “yabancılaşma”dır. Kitle iletişim araçlarıyla “görselliğe” mahkûm edilerek bireyselliklerinden uzaklaştırılan,

20 Oktay, a.g.e., s.20.

21 Ahmet Oktay, a.g. e., s. 21 Oktay, *Yeni Düşün* dergisinin Yaz 1990 tarihli bir yazısında, Veysel Batmaz’ın popüler kültür ile ilgili şu tanımını tercih eder: “Popüler kültür gündelik yaşamın kültürüdür. Dar anlamda, emeğin gündelik olarak yeniden üretilmesinin bir girdiği olan eğlenciyi içerir. Geniş anlamda, belirli bir yaşam tarzının ideolojik olarak yeniden üretilmesinin önkoşullarını sağlar. Gündelik ideolojinin yaygınlaşma ve onaylanma ortamını yaratır.” Bkz. *Popüler Kültürden TV Sömürmesine*, İst., 2009, s.21.

22 Oktay, a.g.e., s 22 -23.



yabancılaştırılan insanlar, çalışma zamanlarından arta kalan “boş zaman”larında da yabancılaşmanın başka başka çeşitleriyle yüz yüze gelmektedirler. Bu nedenle “yabancılaşma” kavramı, basının kitleler üzerinde yürüttüğü ideolojik işlevin en önemli kavramlarından biridir.

Oktay, yabancılaşma kavramının Plotinos'tan beri var olageldiği ancak kavramın asıl anlamını Hegel, Feuerbach ve Marx'da bulduğu düşüncesindedir: “Hegel'de Tin (Geist) nesnelleşerek, dünyasallaşarak yabancılaşır ve en yetkin görünümünü insan çalışmasında, iş'inde yansıtır.”<sup>23</sup> Marx, meseleye, çalışan iş üreten sınıflar açısından yaklaşarak, “işçinin emeğinin metalaşması sürecinde yabancılaştığı” görüşünü ileri sürer. Çünkü emek yalnız “meta üretmemekte”, bir “meta olarak işçi”yi de üretmektedir. Çalışma, bir yabancılaşma oluşturduğu sürece, “işçinin dışında”dır. İşçinin özsel varlığına ait olamaz böyle bir durumda. Bu nedenle de işçi “ (...) çalışırken kendisini *olumlamaz, yoksar (inkâr eder), mutlu değil mutsuzdur*”<sup>24</sup>.

Yabancılaşma, yaşadığı gündelik hayatın dünyasını aşacak güçte olmayan insanların hepsi için, dışında kaldıkları, maruz kaldıkları bir durumdur. Dünyada, toplumda olan değişimler bu insanların dışındadır. Kendilerini güçsüz düşüren bir çağı onaylamaktan başkası ellerinden gelmez. Görsel ya da yazılı basın, bu türden sıradan insanların hayatlarına kolaylıkla yön verebilmektedir. Dünya ve Türkiye’de basını kontrol etmek isteyen egemen güçlerin ilk kavradıkları hususlar bunlardır.

### 2. 3. Oktay'ın Gözünden Türk Basınına Dair Bir “Dönemselleştirme”

Ahmet Oktay, Türkiye’de ve dünyada yaşanan edebî olayları mümkün olduğu kadar yakından takip etmek ve mümkünse bunlara müdahil olmak istediği gibi, sosyal ve siyasal olayları da anlamak, anlamlandırmak ve onlara müdahil olmak ister. Bu hassasiyeti, Marksist düşünceden getirdiği bir hassasiyettir. Yaşadığı zamanı okumak ve ona müdahil olmak refleksi, Oktay'ın tüm yazı hayatına yön verir. Muhtemelen Oktay, gazeteciliği meslek olarak seçmese de 1980’li yıllarda ilk uçları görülmeye başlayan popüler kültüre müdahil olmak adına, toplumsal değişme ve basın meselesine yine ilgi duyacaktır. Basın, onun gördüğü göstergelerin olduğu ve görüldüğü ilk ve nihai yerdir. Hem bir kaynak hem de bir son noktadır. Basının toplumsal değişmeyi yönlendiriciliği meselesine eğilen bir türden bakış, bizzat basının kendisini kaçınılmaz olarak bir konu maddesi haline getirecektir. Nitekim öyle de olur. Oktay, Türk basını tarihi gelişimini, yapısal

23 Oktay, a.g.e., s 24.

24 Oktay, a.g.e., s 25.

ve psikolojik sorunlarıyla, sağ ve sol kanatlar açısından enine boyuna örnekler sunarak ele alır.

Türk basın tarihini yazmak niyetinde olmadığını vurgulamasına karşın Oktay, kendi eleştirel zeminini oluşturmak için oldukça iyi hazırlanmış bir “arka plan” sunmaya çalışır. Onun bu arka planı sunmaktan amacı, Türk basınında kimi “dönemeçleri” belirlemektir. Çünkü bu dönemeçlerde bazı “dönüşümler” yaşanmış, bunlar da basının yapısında belirgin yapısal sorunları beraberinde getirmiştir. Basının işlevini yürütüşünde görülen siyasal, sosyal göstergeler, bu süreçlerin doğal birer sonucudurlar.

Oktay, Türk basının tarihini 11 Ağustos 1831’te, devletin denetiminde çıkarılan *Takvim-i Vekayi*’yle başlatır. Ona göre monarşi, bilgi ve haberin henüz toplumsallaşmadığı bir dönemde gazetenin yol açabileceği gelişmeleri sezmiş ve daha 1864’de “Matbuat Nizamnamesi”ni çıkararak basının kontrolden çıkmasını engellemeye çalışmıştır. Oysa o yıllarda *Takvim-i Vekayi* ve *Ceride-i Havadis*’ten başka bir gazete yoktur. Bu durum gazetenin etkileme gücünün “sezilmiş” olmasından kaynaklanmaktadır. Basın yoluyla “amorfi” kitlelerde oluşturulabilecek “özgürlük” ve “toplumsal muhalefet” isteklerinin önüne geçilmek istenmektedir.<sup>25</sup>

Oktay’a göre II. Abdulhamid dönemi, bu bakımdan oldukça net bir görünüm arz eder. Otuz üç yıllık bu dönemde basın tamamıyla susturulur. Edebî dergiler bile takip edilir. Oktay, Hıfzı Topuz’un *Türk Basın Tarihi*’nden takip ettiği bu süreci, “Edebiyat ve Hukuk” çevirisinden ötürü kovuşturmaya uğrayan Hüseyin Cahit Yalçın ve dönemin önemli romancılarından Halit Ziya’nın anılarıyla derinleştirir. Halit Ziya o günleri şöyle aktarmaktadır: “İstibdat idaresinin günden güne arta arta sonunda artık dillere köstek, kalemlere kurşundan.”<sup>26</sup>

Oktay, Halit Ziya’nın sözlerinden hareketle, Türk basının, başlangıcından beri “jurnal” ve “sansür”ün baskısı altında gelişmek zorunda kaldığı görüşüne yer verir. Ona göre Türk basını, yapısal sorunlar yaşamaya daha başından yazgılı görünmektedir. Cumhuriyet’e ve sonrasına dek uzanan bir süreçtir bu. Bu nedenle de o, Türk basın tarihinin Cumhuriyet sonrası için Oktay şu “dönemselleştirme”yi önerir:

“ 1. Tek Parti Dönemi (1925-1950)

a. Tek Şef Yılları (1925-1938)

b. Milli Şef Yılları (1938-1950)

25 Oktay, a.g.e., s.37.

26 a.g.e., s.38.

## 2. Demokrasi Denemesi (1950-1960)

### 3. Bunalım Dönemi (1960) ve sonrası”<sup>27</sup>

Bu dönemselleştirme, Oktay'a göre, basın ile iktidar ilişkisini gözlemleyebilmek için oldukça elverişlidir. Çünkü basının Atatürk döneminde iktidar karşısındaki durumu, demokrasiye geçiş ve bunalım yıllarına göre farklı “çözümleme düzeyleri” gerektirmektedir. Atatürk ve İnönü dönemlerinde basın, “iktidarın resmi ideolojisini” paylaşmış ve kendini onun bir parçası saymıştır. Oktay, bu durumda, İstiklal Mahkemeleri (1923) ve Takrir-i Sükûn Kanunu (1925) ile basının susturulmuş olmasının da payını vurgular. Muhalefet imkânları kalmayanlar susunca geriye sadece destekleyicilerin basını kalmaktadır.<sup>28</sup>

Millî Şef dönemi, bozulan ekonomiye bağlı olarak itiraz seslerinin yükseldiği bir dönem olur. Basın üzerinde baskı, bu dönemde, dönemin iç işleri bakanı Şükrü Kaya'nın sert tutumuyla kendini gösterir. Ancak ekonomik sıkıntılar öylesine had safhadadır ki sosyalist düşünceye sahip bazı kalemler iktidara karşı yılmadan toplumsal bir muhalefeti etkili kılmaya çalışırlar. *Tan Gazetesi*, bu muhalefetin odaklarından biridir. O yıllarda Almanya'dan yana bir siyasal tavır alan *Cumhuriyet* gazetesi, *Tan*'da yer alan muhalif yazıları, “bozguncu” girişimler olarak niteler.<sup>29</sup>

## 2. 4. 1960'larda Türk Basınında Siyasî Kamplaşma

Oktay, Demokrat Parti döneminde basının, “görece bir özgürlüğe” kavuştuğu düşüncesindedir. *Cumhuriyet*'in ilk yıllarından beri baskılanan solcu düşünce, bu sayede yeniden “gün ışığına” kavuşur gibi olur. Demokrat Parti'nin iktidara gelişi bürokratik kadroda bir parçalanma oluşturmuştur. “Köylü ve işçi sınıfı”, iktidardan memnunken “bürokratik kesim” hoşnutsuzdur.<sup>30</sup>

Demokrat Partinin iktidarda olduğu yılların Türk basın tarihi açısından en önemli olayı, basında “kitleleşme”ye geçiştir. “*Birdenbire özgürlük havasına giren, yılların birikmiş ekonomik beklentilerinin yanısıra aynı yoğunlukta kültürel beklentiler de edinmiş bulunan geniş halk kesimlerinin, tek parti yönetiminin yasal ve ideolojik düzenlemelerine uygun olarak yayınlanmakta olan gazetelerin biçiminde de içeriğinde de değişiklik isteyeceğini sezen gazeteciler çıkmıştır.*”<sup>31</sup>

Kitleleşme girişimlerindeki ilk büyük adım, 1 Mayıs 1948'de *Hürriyet* gazetesinin, Sedat Simavi tarafından yayınlanmaya başlamasıdır. *Hürriyet* gazetesi,

27 a.g.e., s.44.

28 a.g.e., s.45.

29 a.g.e., s.45.

30 a.g.e.,s.48.

31 Ahmet Oktay, a.g.e.,s.49.

teknolojik gelişmeleri basına taşır. Gazetecilikte beklenmedik bir devrim yaparak yayınladığı haberlere resimler ekler. Uzun yazılar çıkarılır. Çizgi romanlara yer verilir. Londra Olimpiyatlarına foto muhabiri yollanır. Gelen fotoğraflar büyükçe basılır. *Hürriyet*, Kore savaşı sırasında da milliyetçilik ideolojisini kışkırtarak yayın yapar. Bütün bunlar sayesinde büyük bir tiraja ulaşır. Gazete, artık kitle iletişin aracına dönüşmekte ve popüler kültürü yaygınlaştırmaktadır. *Hürriyet* gazetesinin kitleleşme yolunda elde ettiği başarıyı “sezen” Ali Naci Karacan, 1950 yılında *Milliyet*’i çıkarmaya başlar. *Milliyet*, aydın kesimi de kendine çekmeye çalışan bir yayın politikası izler<sup>32</sup>.

Ne var ki yeni ve güçlü gazetelerin yayın hayatına girmesiyle daha da artan özgürlük havası, Demokrat Parti’nin ilk üç yılı sonunda ortadan kalkmaya başlar. DP, anti demokratik yasalarla basını baskılamaya başlar. Oktay, DP’nin kendi provokasyonu olarak nitelediği 6-7 Eylül olaylarını bile gazetelere yüklediği görüşündedir.<sup>33</sup> Ona göre, DP’nin bir diğer uygulaması, 1954 yılından başlayarak resmi ilan politikası yoluyla “besleme basın” yaratmak şeklinde işler. Artan kâğıt fiyatları, birçok gazetecinin uğradığı kovuşturmalar, basını zor duruma sokar. 6-7 Eylül olayları ardı sıra gelen üniversite olayları, toplumsal hayatı iyice bunaltır.

27 Mayıs 1960 darbesi, bu atmosfer üzerine gelir. Bundan sonra her on yılda bir Türkiye’de darbeler olacak ve özgürlük umutları sivil kesim ile asker kesim arasında gidip gelecektir. Basın 27 Mayıs darbesinden ve 1961 Anayasasının kabulünden sonra “bir süre için özgürlüğüne kavuşacaktır.”<sup>34</sup>

## 2. 5. 1960’larda Türk Basınında Sol ve Sağ Düşünce

Ahmet Oktay’ın, Türk basınında “sol” ve “sağ” düşünce ayrımını, daha çok 1960’lardan sonrası için kullandığını görmekteyiz. Türk basınında başlangıcından beri olagelen ve 1960’lı yıllarda kendini iyice belli eden sorunlar, onu bu tercihe sevk etmiş görünmektedir. Bu tarihlere kadar bu ayrıma başvurmadan basının seyrini takip eden yazar, siyasal hayattaki kamplaşmayı, bu noktadan sonra basından gözler ve aktarır. 1930’lu ve 1940’lı yıllarda sosyalist, milliyetçi, İslamcı düşünceler tek parti ideolojisiyle sorun yaşamaktadırlar.<sup>35</sup> Bu düşüncelere sahip dergilerin, gazetelerin birbiriyle mücadelesinden çok devletle yaşadıkları sorunlardan söz edilebilir. Benzer bir durum, biraz değişmiş olsa da 1950’ler için

32 a.g.e.,s.50.

33 a.g.e., s.50.

34 a.g.e., s.52.

35 Bu meselelerin ayrıntılı bir incelemesi için bkz., Ahmet Oktay, *Türkiye’de Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları*, İstanbul, BFS Yayınları, 1984, 236-456.

de geçerlidir. Ancak 1960'larla birlikte Türk düşünce hayatı sağ ve sol kamplara ayrılır. Basın bu kamplaşmanın giderek merkezi olur. Sol ve sağ basın, siyasal hayatın hem bir yansımasıdır hem de etkin bir yönlendiricisidir. Oktay, basının bu “yönlendirici” işlevini, sol ve sağ basın üzerinden anlatmaya çalışır.

### 2. 5. 1. Türk Düşünce Hayatında “Sol Düşünce”nin Gelişimi ve 1960'lı Yıllar

Oktay, 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra basın tarihinin arka planını ele alırken kullandığı anlatım yöntemini değiştirir. Aslında onun asıl anlatmak istediği Türk basınında sol düşüncenin geçirdiği süreçleri yorumlamak gibidir: “*Yeni dönemin basına getirdikleri konusunu burada irdelemeye gerek görmüyorum. Bunları bir anlamda biçimsel sorunlar olarak görüyorum. Asıl üzerinde durulması gereken, açılan çoğulcu dönemdir. Bu dönem, sol'un doğduğu dönemdir.*”<sup>36</sup> Oktay, sol düşüncenin geçirdiği süreçleri aydınlatmak istemektedir. Sağ düşüncenin sürecini de ele alacaktır kuşkusuz ama bu, solun Türkiye'deki durumunu daha iyi aydınlatmak için olacaktır.

Oktay, solun tarihini Meşrutiyet döneminden başlayarak ele alır. Bu dönemde küçük çaplı da olsa ilk sanayi işletmeler faaliyete geçer. İslamcılık, Milliyetçilik, Batıcılık gibi siyasi tavırlar, maddi sıkıntılar içindeki halkı ifadeye yetmemektedir. Bu dönemin sosyalist eğilimli hareketlerini Marksist anlamda düşünmenin imkânı yoktur. İştirakçi Hilmi'nin gazetesi “İştirak”, liberal ekonomik görüşler ileri sürer. Ahmet Cerrahoğlu'nun tespit ettiği ilk sosyalist gazete, İzmir'de çıkan “Gâve”dir. Ancak bu gazetenin ekonomik görüşleri sosyalist olmaktan çok “liberal”dir. Bu gazete “padişah ve hilafet yanlısı”dır. Marksist anlamda sol için Kurtuluş Savaşı yıllarını beklemek gerekecektir.<sup>37</sup>

Kurtuluş Savaşı yıllarında yayımlanan *Orak Çekiç*, *Aydınlık* gibi gazetelerde, Marksist Türk solunun, sonradan önemli roller üstlenecek olan ilk isimlerine rastlanır:

“Şefik Hüsni (*Deymer*), Nazım Hikmet, Hikmet Kıvılcımlı, Sadrettin Celal (*Antel*), Vedat Nedim (*Tör*), Şevket Süreyya (*Aydemir*), Burhan Asaf (*Belge*). Bu son üç yazar sonradan yol değiştirecek, rejime bir ideoloji oluşturabilmek amacıyla ünlü *Kadro* dergisini çıkaracaklardır Yakup Kadri (*Karaosmanoğlu*)'yi de aralarına alarak. Ne var ki, yazılarının alt katmanlarında gözlemlenen Marksist çözümleme yöntemleri Atatürk'ün hoşuna gitmeyecek ve dergi kendini feshedecektir.”<sup>38</sup>

36 Ahmet Oktay, a.g.e., s.53.

37 Oktay, a.g.e., s.54.

38 Oktay, a.g.e., s.55.

1925 yılı Türk solunun tümüyle yasaklandığı, yeraltına itildiği yıldır. Bundan sonra, zaten doğuşundan itibaren felsefi ve teorik sorunlara fazla ilgi duymayan sol düşünce, giderek “edebiyat alanına sığınacak”tır. Sol, siyasi hayatın kimi dönemlerinde ortaya çıkan özgür ortamlarda, “legal”e çıkmaya gayret etse de bunun da bedeli siyasi yargılanmalarla ödenecektir. Kendi gelişimini özgürce yaşayamayan sol, teorik ve felsefi zeminini bu nedenle bir türlü oluşturamaz. Sözelimi *Kapital*’in çevirisi ancak 1966 yılında mümkün olur.<sup>39</sup>

1960’lı yıllar, sosyalizmin Sovyet casusluğuyla eş tutulduğu yıllardır. Bu “imge” özellikle ülkenin kırsal kesiminde fazlasıyla yer eder. 1961 anayasasından sonra Türkiye’de sol, anayasanın sağladığı çerçeve içinde “yeniden doğar.” Ancak bunda da kendini “kitlelere açık bir programla” sunamaz. Oktay, bu noktada şu hususa özellikle işaret eder:

“Türkiye’de solun 1970’lere kadar doğru dürüst günlük bir gazetesi olmamış, kitlelerin karşısına hep aylık ya da 15 günlük dergilerle çıkmıştır. Üstelik, özellikle 1970’lerde bu dergiler mantar gibi türemiş, haftada bir ‘tezlerini’ değiştiren fraksiyon organlarına dönüşmüş ve Türkiye solunun en kaotik dönemi yaratılmıştır. Radikalleşme bu yüzden çığırından çıkmıştır.”<sup>40</sup>

39 Oktay, a.g.e., s.56. Oktay’ın *Toplumsal Değişim ve Basın* kitabında, Türkiye’de sol düşüncenin gelişim süreci konusundaki yorumları *Türkiye’de Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları* kitabındaki anlatımına göre daha düzenlidir. İki kitabında da döneme ilişkin kaynaklardan yola çıkarak özgün yorumlara ulaşır. Ancak bazen bu yorumların içinde kaynaklardan alınan bilgiler, görünmez olabilmektedir. Bu bakımdan konu ile ilgili şu kaynakları anmakta fayda vardır: Mete Tuncay, *Türkiye’de Sol Akımlar* (1908-1925), Bilgi Yayınları, İst., 1967, 218 s. Tuncay’ın çalışması, yazarının Marksist bakışı yer yer ortaya çıksa da akademik bir çalışmadır. Eserin ikinci cildi konu ile ilgili pek çok bilgi ve belge sunması açısından ayrıca değerlidir. Prof. J. M. Landau, *Türkiye’de Sağ ve Sol Akımlar*, çev. Erdiç Baykal, Turhan Kitabevi, Ank., 1979, 429 s. Landau, meseleye “dışarı”dan bakan bir göz olarak dikkat çekici tespitlerde bulunur. Bu niteliğiyle mühimdir. A. Cerrahoğlu, *Türkiye’de Sosyalizmin Tarihine Katkı*, İstanbul, May Yayınları, 1975, 579 s. A. Cerrahoğlu, 1930’lardan başlayarak sosyalist mücadelenin içinde bulunmuş bir isimdir. Bu bakımdan eseri, adından da anlaşılacağı gibi, “içeri”den pek çok bilgiyi aktarır; Aclan Sayılğan, *Türkiye’de Sol Hareketler* (1871-1972), İstanbul, Hareket Yayınları, 1972, 566 s. Konuya eleştirel bir açıdan bakan bu eserin ilk baskısı Mete Tuncay’ın 1967 yılında yayımlanan eserinden hemen sonra 1968 tarihini taşır. Sayılğan, Türkiye’deki sol hareketlerin tarihini tabir caizse “karşıt kutup”tan inceler. Bu nedenle de onun incelemesi, sol çevreler tarafından, sol hareketleri takibe alan “devlet”in bir istihbarî faaliyeti gibi görülür. Bu türden bir yorum için bkz., Sennur Sezer, *68’in Edebiyatı Edebiyatın 68’i*, İstanbul, Evrensel Basın Yayın, 2008, s.22.

40 Oktay, a.g.e., s.57.

1960'lı yıllarda, solun günlük gazetesi olmamasına rağmen, bazı etkili köşe yazarlarının gayretleriyle 1965 seçimlerinde Türkiye İşçi Partisi, Meclis'e 15 milletvekili yerleştirmeyi başaracaktır. Oktay, bu noktada, 1925'ten sonra edebiyatçılar eliyle yürütülen sol faaliyetlerin 1960 sonrasında da benzer bir görünüm arz ettiğini vurgular. Ona göre, şu üç "olay" ve "dört isim" solun Türk basımındaki seyri açısından çok önemlidir:

- “ 1. *Korku Dağıtılıyor*
2. “*Onlar Uyanırken*”
3. *Tabular Yıkılıyor*

*Bu üç başlık, benim açımdan dört adla cisimleşiyor: Doğan Avcıoğlu, Çetin Altan, İlhan Selçuk ve İlhami Soysal.*”<sup>41</sup>

Solun tarihinde teorik ve pratik etkinlikleri bakımından bu dört isimden daha etkili isimler de vardır. Ancak Oktay, bu dört ismi “gazeteci” olmaları ve oynadıkları rolün gerçekten “önemli” olması bakımından seçer. Bugün düşüncelerinin ulaştığı “son nokta” ne olursa olsun bu dört ismin yaptıkları küçümsenemeyecek şeylerdir.

Oktay'ın bu tespitleri, titiz bir araştırmacının bulgularından çok o yılların içinden gelen bir şahidin gözlemlerini içerir. Bu bakımdan gözlemler ile yorumlar olanca sadelikte ve çarpıcıdır. Ancak eleştirel olmaktan uzak olduğunu da söylemek gerekir. Oktay'ın değerlendirmeleri, daha çok Türkiye'de sol düşüncenin geçirdiği sergüzeşte odaklanır. Solun, Türkiye gerçekleri ile irtibat kurmada yaşadığı başarısızlıklar üzerine durulmadığı gibi böyle bir vakıanın gerçekliğine dair pek az işaret vardır. Gazetenin seslendiği okumuş kesimin ve askerî, sivil bürokrasinin değişimi halkın değişimine tercih edilir. Bu durum Türk solunun Türkiye gerçeklerinden kopukluğunun tipik bir göstergesidir. Türk solunu ile Latin Amerika solunu bu noktada kıyaslamakta yarar vardır. Latin Amerika solu, kendine, doğduğu toplumsal gerçeklik içinden bir varlık alanı yaratmaya çalışır. Bu sayede de Uruguaylı yazar Eduardo Galeano gibi evrenselliğe ulaşmış bir yazara kavuşabilmiştir. Galeano'nun *Latin Amerika'nın Kesik Damarları* adlı eseri, sosyalist mücadelesiyle dünyanın geri kalanı için örnek olan bu coğrafyanın toplumsal gerçeklerini bize sunar.<sup>42</sup> Galeano bununla da yetinmeyip *Aynalar* adlı çalışmasında dünya tarihini çeşitli kırılma noktaları üzerinden okur.<sup>43</sup> Hem kendi

41 Oktay, a.g.e., s.58.

42 Bkz. Eduardo Galeano, *Latin Amerika'nın Kesik Damarları*, çev. Roza Hakmen, Attila Tokatlı, İst., Sel Yayıncılık, 2015, 359 s.

43 Eduardo Galeano, *Aynalar*, çev., Süleyman Doğru, İst., Sel Yayıncılık, 2009, 400 s.



coğrafyasının hem de dünya gerçeklerinin bilgisini sunar. Sözelimi onun yazdıklarından, İngilizler'in Osmanlı'dan koparabilmek için Arap aşiret reislerine neredeyse iki yüz yıl maaş bağladığını öğrenmiş oluruz. Benzer bir durum Amerikalı Marksist gazeteci Naomi Klein için de sözlenebilir. Klein, Şok Doktrini adlı kitabında ABD'nin CIA yoluyla uyguladığı "şok doktrini stratejisi"ni pek çok örnek olayla ifşa eder.<sup>44</sup> CIA'nın organize ettiği askerî darbeler yoluyla hedef ülkeler şoka uğrattılır. Şokun etkisiyle ABD'nin siyasî çizgisine çekilmeye çalışan ülkeler, uzun süre kendi gerçeklerinin tam ayırına varamazlar. Ahmet Oktay da dâhil maalesef Türk solu, Galeano ve Klein benzeri bir evrensel bakışa sahip değildir. Bunun da nedeni kuşkusuz düşüncelerinin içinden çıkırları toplumla irtibatsız oluşudur. Bu bakımdan Oktay'ın Türk solunun basın macerasına dair eleştirel değerlendirmeleri gerekli genişliğe kavuşmaktan uzak kalır.

### 2. 5. 1. 1. Sol Düşünce Açısından Doğan Avcıoğlu ve *Yön* Dergisi

1961 anayasasının sağladığı "görece özgür ortam" sonrası, sol içinde bazı isimler haftalık bir dergi çıkarabilmenin imkânlarını yoklamaya koyulurlar. Doğan Avcıoğlu, bu girişimleri sonuçlandırmayı başarır ve 20 Aralık 1961 tarihinde *Yön* dergisi yayın hayatına girer. Derginin ilk sayısında 160 imzalı bir "Bildiri" vardır. Bildiride "sosyalizm"den söz edilmez. Düzenin sınırları içinde "ölçülü"dür. Bu bakımdan da Oktay'ın deyişiyle "eylemci solun tipik temsilcilerinden Hikmet Kıvılcımlı" tarafından dokuz yıl sonra şöyle eleştirilecektir: "Bildiri, otuz yıl önceki Kadro kapıkullarının hemen bütün kuruntularını kendisine taban etmişti."<sup>45</sup> Oktay, Kıvılcımlı'nın eleştirilerine kimi açılardan hak verir gibidir. *Yön*'deki "bildiri"de de *Kadro*'culardaki<sup>46</sup> "kalkınma" vurgusu belirgindir. Dergi, ekonomik sorunlara kesin çözümler sunduğu iddiasında değildir: "Yön, sosyalist olmaktan çok ilerici (progresist) kimlikli bir dergiydi çıkışında ve sola adım adım açılacaktı." *Yön*, solun farklı eğilimlerini bir araya getirmeyi başaracaktır. Bunun neticesinde de kimi düşünceler burada zamanla gelişir. Sözelimi "Türkiye'ye özgü sosyalizm" anlayışı ilk kez burada şekillenir.

*Yön*'ün, Oktay'a göre önemli bir başka başarısı Nâzım Hikmet'in şiirlerinin 1964 – 1965 yıllarında dergide yayımlanmış olmasıdır. Bunu, şairin sanatı üzerine yazılar takip eder. Çok geçmeden de *Yön* yayınlarının ilk kitabı olarak Nâzım Hikmet'in *Kurtuluş Savaşı Destanı* basılır.

44 Bkz., Naomi Klein, Şok Doktrini, (çev., Selim Özgül), İst., Ağora Kitaplığı, 2010, 640 s.

45 Oktay, a.g.e., s.59.

46 *Kadro* dergisi ve Kadro Hareketi'nin sosyo - ekonomik görüşleri için bkz. Dr. M. Naci Bostancı, *Kadrocular*, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yay., 1990, 158 s.



1960'ların ikinci yarısı Türk siyasi hayatı için radikalleşmenin hızla tırmandığı yıllar olur. *Yön* dergisi bu süreçte, dönemin sosyalistlerinin iç eğilimlerinin, tartışmalarının merkezindedir. Farklı anlayışlar oluşur ve dergi kapanır. Avcıoğlu, *Yön*'den sonra *Devrim*'i çıkaracaktır. Oktay 1980'li yıllardan geriye doğru baktığında *Yön* dergisi ve Doğan Avcıoğlu'yla ilgili şu görüşleri ileri sürer: "Avcıoğlu, 1970'lere doğru kitlelerin siyasal bilinçlenmesinden umudunu kesmişe benziyor. Atatürkçü, ulusalcı, anti-emperyalist ve anti-kapitalist yolun daha çok ordunun radikal kanadıyla ve yukardan aşağıya gerçekleştirebileceği inancına bağlandığı görülüyor Avcıoğlu'nun. Bu amaçla çeşitli taktiklere başvurduğu da gözleniyor. Örneğin, Devrim 12 Mart darbesini 'Ordu anti-Kemalist Gidişe Dur Dedi' başlığıyla veriyordu."<sup>47</sup>

### 2. 5. 1. 2. Sol Basında İki Etkili Köşe Yazarı: Çetin Altan ve İlhan Selçuk

Ahmet Oktay, Türk basınında sosyalist düşüncenin seyrinde Çetin Altan'ın ve İlhan Selçuk'un emeğini ifade etmek için, Altan'ın bir kitabına da ad olan "Onlar Uyanırken" başlığını uygun görür.<sup>48</sup> Bu iki isim, 1960-1980 yılları arasında kendilerini "onların", yani "kitlelerin" uyanmasına "adamışlardır". Altan'ın *Akşam* gazetesinde yazdığı yazılar, sosyalizmin kitlelere, özellikle de öğrencilere ulaşmasında son derece etkili olur. O yıllarda asıl radikalleşen kesim, işçi sınıfı değil öğrencilerdir. Altan'ın ve Selçuk'un yazıları öğrenciler üzerinde oldukça etki bırakır. Bu iki isim 1961 – 1970 yıllarında hiçbir yazarın ulaşamadığı etkinliğe ulaşmışlardır. Onların yazıları, günlük basında solun "yasallaşmasını" sağlamıştır.

Oktay, kitleler üzerinde etkin olma bakımından, bu iki ismin yanında Aziz Nesin'in de adını anar. Nesin, 1946'dan beri sosyalizm için, ödün vermeyen bir tavırla mücadele içinde olmuştur. Sabahattin Ali'yle birlikte çıkardıkları *Marko Paşa*, siyasal mücadele bakımından çok önemlidir ancak onun popülaritesi, siyasal ağırlıklı tutumundan değil mizah eserlerindedir.<sup>49</sup>

İlhan Selçuk, sonraki dönemlerde Oktay'a göre "didaktik" eğilimlerini daha da artırır ve kültürel sorunları "sığ" bulmaya başlar. Dogmatizme yönelir. Tıpkı Doğan Avcıoğlu gibi, "seçkinciliğe" yakın durmakta ve "ordunun radikal kanadına güvendiğini sezdirmektedir."<sup>50</sup> Altan'sa, sosyalizme yaklaşımında Sadun Aren, Mehmet Ali Aybar ve Behice Boran'a nazaran daha az kuramsaldır.

47 Oktay, a.g.e., s.61.

48 Oktay, a.g.e., s.61.

49 Oktay, a.g.e., s.63.

50 Oktay, a.g.e., s.64.

### 2. 5. 1. 3 Sol Basın İçinde İlhami Soysal'ın Ayırıcı Konumu

Oktay, profesyonel bir gazeteci olan İlhami Soysal'ı da sol basının tarihi gelişiminde önemli bir işlev yüklenmiş olarak görür. Onun işlevi, Avcıoğlu, Altan ve Selçuk'un gibi sol düşüncenin yaygınlaşmasında değildir. Soysal, "o günlere kadar değinilmesi olanaksız bir konuya", askeri bir konuya el atar. Genelkurmay Başkanı'nın "şahsına" eleştiriler yönelir.<sup>51</sup>

Soysal 1966 yılında *Akşam* gazetesinde antiemperyalist, tam bağımsız bir Türkiye isteğini dile getiren yazılar yazar. Askeri konulara, NATO ve Türk – Amerikan ilişkilerine değinir. Yazıları dönemin Genelkurmay başkanı Orgeneral Cemal Tural'ı rahatsız eder. Tural, Soysal'ı "el altından" uyarır ve "uslu durmasını" ister. Soysal, ordunun "cumhuriyet" kadar "demokrasi"nin de bekçisi olması gerektiği bildiren bir başka yazı yazarak, tehditleri ciddiye almadığını bildirir. Nitekim, yazılarının devamı gelir. Soysal, 8 Eylül 1966 tarihinde güpegündüz kaçırılıp dövülür. Ama yılmaz ve olaydan MIT'i sorumlu tutar. Sonunda Soysal, gelen ihbarların da yardımıyla kendisini dövenleri yakalatr.<sup>52</sup>

Bu olaydan sonra "asker konular" Türk basınında konuşulabilir hale gelir. Oktay'a göre bu olaydan sonra pek çok gazeteci içinde askerlerin de olduğu konuları yazabilme cesareti elde ederler:

"İlhami Soysal, gerçekleri ve olayları açıklamakla yükümlü bir gazetecilik anlayışının yetkin bir örneğini vermiştir Tural olayında. Bu tür olaylar ve gazeteciler, hiç kuşkusuz mesleğin yüz aklarıdır ve genç gazetecilerin bilinçaltında teşvik edici, yönlendirici örnekler olarak yer etmişlerdir."<sup>53</sup>

### 2. 5. 2. 1960'lerde Türk Basınında "Sağ Düşünce"

1960 – 1970'li yıllarda görülen özgürlük havası ve buna bağlı olarak, hiç umulmadık şekilde gerçekleşen "radikalleşme" sorunu, sadece sol çevreler için geçerli değildir: "*Sağda da basın faşist eğilimlerden teokratik devlet anlayışına uzanan geniş bir yelpaze oluşturmuş, dahası partiler çevresinde örgütlenmiştir.*"<sup>54</sup> Oktay'a gören sağın, sola göre böylesi kolay örgütlenebilmesi, Türkiye'deki tarihinin "eski" olmasıyla ilgilidir. Bu eskilik Osmanlı toplumunun "Müslüman" kimlik yapısından kendine güç bulmaktadır. Bu kimlik yüzünden de toplum, "yenilikçi" düşüncelere açık değildir. Eğitimli olanlar bile "tutucu" olmayı seçerler. Sözelimi, Descartes'ın 1637'de yayımlanan *Yöntem Üzerine*

51 Oktay, a.g.e., s. 64.

52 Oktay, a.g.e., s.65.

53 Oktay, a.g.e., s.67.

54 Oktay, a.g.e., s.67.

*Konuşması* 1895'e kadar çevrilmez. Kitaplaşabilmesi daha da sonradır. Oktay, bu konuda İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın 18.yüzyılın, alanındaki verimleri için yaptığı şu tespitlerine yer verir:

“Âlimlerimizin tetkikleri hiç şüphesiz bir fikir hareketi idiyse de, sahası pek dar olan Şark ilim metodundan dışarı çıkamayan ve eski dar çerçevesi içinde kalan bir hareketten ileri geçmemekte idi. Bizdeki bu orta çağ kafasının hiç değişmeyen devamına karşı yeni buluşlarla batı ilim âlemi her sahada geniş adımlarla ilerlemiş ve hala da ilerliyordu.”<sup>55</sup>

Oktay'a göre sağcı düşüncenin daha da derinlerinde “devlet ve ulus” düşüncesinin belirleyiciliği vardır. Aydınlar kendilerini devletin “bende”si görme eğilimindedirler. Sonradan gelen aydınlar da bu görüşü tevarüs eder. Bütün bunlar sağın Türkiye'deki doğal zemini oluşturur.

Sağcı düşünce Türkiye'de başlangıcından bu yana İslamcılık ve Türkçülük kanallarından gelir. Bu iki kanal kendi arasında birbirlerine karşı “açık bir düşmanlık” göstermez. Ancak “eylem” ve “düşünce” arasında bir mesafeleri vardır. Bu nedenle Oktay, bunları ayrı ayrı ele almak ister.

### 2. 5. 2. 1. Sağ Düşüncenin İçinde “İslamcı Sağ”

Oktay'a göre İslamcılık akımının da çıkışı, öteki düşünce akımları gibi Meşrutiyet dönemine dayanır. *Sebilürreşad* dergisinde, Sait Halim Paşa, M. Şemsettin Günaltay, Mehmet Akif, bu düşünce akımını oluştururlar. Osmanlı toplumunun “Müslüman” kimliği bu akımın Meşrutiyet'ten bu yana sürekliliğini sağlamaktadır. Ayrıca İslam dini, “kamu düzeni”ni sağlamak isteyen bir dindir. Şeriat, bu düzeni teminat altına almaya çalışır.

İslamcılar, başta Mehmet Akif olmak üzere Milli Mücadele'yi desteklerler. Cumhuriyet'in kuruluşundan sonraysa İslamcı eğilimler ile yeni kurulan devlet arasında daima bir mesafe söz konusu olur: “Cumhuriyet ideolojisi ile İslam arasında daima bir uzaklık kalmış, rejim bu ideolojiyi ne özümleyebilmiş ne de yansızlığını sağlayabilmiştir. Özellikle kırsal kesimde, dini çevreler doğal muhalefet odakları olarak kalmışlardır. Bu muhalefetin ve Cumhuriyete güvensizliğin kökeninde hiç kuşkusuz kırsal kesimde yaşayan sınıf ve tabakaların ekonomik sıkıntıları vardır ancak tümüyle dönüşüme uğramış toplumsal yapının uyandırdığı korkunun da rolü vardır.”<sup>56</sup> Buna karşılık da İslamcılık Cumhuriyet'e bir “refleks” olarak direnç göstermiştir. Oktay'a göre, Müslüman halkın Cumhuriyet'in

55 Oktay, ag.e., s.68.

56 Oktay, a.g.e., s.70.

uygulamalarına tepkilerini “irtica” damgasıyla karşılamının, hatta suçlamının bir anlamı yoktur. Halk, yaşanan değişime “yabancılaşmış”<sup>57</sup>tır.

Demokrat Parti döneminin ilk yılları, partinin İslamcı çevrelerin isteklerini karşılamaya yakın durduğu yıllardır. Ancak “Nurculuk”, “Ticanîlik” gibi hareketlerin “eylemci muhalefet” özellikleri göstermeleri sonucunda kimi yasaklayıcı önlemlere başvurur. 27 Mayıs sonrasında, İslami gruplar zaten kesilmeyen yapılanmalarını sürdürürler. Özellikle 1966 yılında Atatürk heykellerine görülmedik bir artış saptanır.

İmam Hatip Okulları öğrenci ve öğretmenlerinde görülen artış, 1960’lı yıllarda İslamcılık hareketlerinin yükseldiğinin bir göstergesidir. Bu okullar hem sayıca hem de öğrenci bazında artar. İslamcı akımlar, dernek oluşumlarından beslenir. İslamcı akımlarda görülen bu artış, Cumhuriyet tarihinin ilk dinsel eğilimli partisi Milli Nizam Partisi’nin 2 Mayıs 1970’te kurulmasını beraberinde getirecektir. 12 Mart 1970 muhtırasıyla kapatılan parti, Milli Selamet Partisi olarak yoluna devam edecektir.<sup>58</sup>

O dönemde İslamcı akımı güçlendiren hususlardan biri de “sol ve orta sol çevrelerden” gelir. CHP’nin koalisyonunu güçlendirmek isteyen, içlerinde Mümtaz Soysal, A. Yüceltürk vb. isimlerin olduğu yazarlar, “tarihi yanlış” kavramı etrafında düşünceler ortaya atarlar. Onlara göre din, Türkiye’de çağdaş ve ilerici bir “işlev” de üstlenebilir. İslamcıların antiemperyalist, antikapitalist yanları bu görüşler için dayanak teşkil etmektedir. Oktay’a göre bu gibi nedenlerden ötürü İslamcı akımlar, giderek yükselir. 1980’lerde bu akımların günlük gazetelerinin sayısı da artar, aylık dergilerinin de. *Bugün, Bab-ı Ali’de Sabah, Yeni Asya, Hakikat, Yeni Devir, Milli Gazete* gibi gazete ve dergiler, İslamcı sağ kanadın yayın organları olagelirler.<sup>59</sup>

### 2. 5. 2. 2. Milliyetçi Sağ

Ahmet Oktay, milliyetçi sağın dayanağını Meşrutiyet yıllarındaki “Türkçülük” akımına bağlamak gerektiği düşüncesindedir. Bu akım, kaynağını, Rusya’dan İstanbul’a gelen Hüseyinzâde Ali, Ağaoğlu Ahmet, Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp’ten alır. Özellikle Gökalp’in bir “ütopya” olarak ileri sürdüğü “Turan” ülküsü, akımın hedefindeki idealdir. 1930’da Türkçülük akımı, fevkalade etkinlik kazanır. Ancak Atatürk 1931’de, 1912’den beri etkinliğini sürdüren Türk Ocakları’nı, bu etkinliğinden ötürü kapatır. Oktay, Türk Ocakları’nın kapatılması konu-

57 Oktay, a.g.e., s.71.

58 Oktay, a.g.e., s.72.

59 Oktay, a.g.e., s.73.

sunda Enver Ziya Karal'ın şu görüşlerine yer verir: “1930 - 31 yılları Nazizmin ve Faşizmin Avrupa'yı tehdit ettiği, ürküttüğü yıllardır. Atatürk böyle bir akımın tehlikelerinden gençliği korumak endişesini duymuş olabilir.”<sup>60</sup>

Türkçü hareket, geçmiş boyunca ırkçı düşüncelerle zaman zaman yakınlık kurar. İkinci Dünya Savaşı yıllarında bu durum iyice belirginleşir. 1944 yılı tutuklamalarında yargılanan dönemin Türkçü isimlerinden Reha oğuz Türkkan, Mustafa Kemal'in de ırkçı görüşlere sahip olduğunu, bunun en iyi askeri okullara öğrenci seçiminde görülebileceğini ileri sürer. Türkkan, 27 Mayıs darbesi için de “*Türkçülüğün bir safhası*” değerlendirmesini yapar. Bu yıllarda Türkçülük, *Ergenekon*, *Bozkurt*, *Gökbörü*, *Türk Yurdu*, *Çığır*, *Orkun*, *Kopuz* gibi dergilerde Nihal Atsız, Necdet Sancar, Remzi Oğuz Arık vb. isimlerin etkinliğinde kendini gösterir. *Hareket* ve *Töre* dergileri de MHP'nin yayın organı gibi çalışırlar. *Her Gün*, *Millet*, *Bayrak*, *Orta Doğu* gazeteleri de açıkça MHP'nin yanında yer alan gazeteler olarak göze çarpar.<sup>61</sup>

MHP çevresinde örgütlenmeyi sağlayan bu dergi ve gazeteler, dönemin gençleri üzerinde oldukça etkilidir. Komünizm tehlikesini bahane ederek her fırsatta solcu gençler üzerinde baskı oluşturulur: “MHP çevresinde örgütlenmiş bulunan ve eylemci kimliği açık olan Türkçü sağ hareket, günlük gazetelerde olsun süreli yayınlarda olsun eylem düşüncesini sürekli işlemiştir. Bu yayınlarla beslenen sağ kesim öğrencileri ilk eylemlerini 31 Ocak 1968'de SBF'de solcu öğrencilere saldırarak gerçekleştirmişlerdir.”<sup>62</sup>Oktay'a göre milliyetçi sağ, koşullar elverişli olduğunda İslamcı sağ ile birlik halinde hareket ederek eyleme geçme potansiyeline her zaman sahiptir. Nizam-ı Cedid'den 31 Mart'a, Kubilay'ın öldürülmesine kadar bir dizi olay düşünüldüğünde, demek istediği anlaşılabilir.<sup>63</sup> Oktay'a göre Türkiye sağcı düşünce, ister İslamcı ister Türkçü olsun, geçmişten edindiği miras kadar yaşanan zamanın imkânlarından da faydalanmak istemekte, böylece bir “sentez”e ulaşmaya çalışmaktadır. Bu da sağcı düşüncenin kitlelere mal olmasında önemli bir faktör olmaktadır.

Oktay'ın Türkiye'de sağın “başarı”sına dair bu kısa değerlendirmesi, solun “başarısız”lığına ilişkin değerlendirmeleriyle beraber okunabilir. Yukarıda, Oktay'ın sol basın hakkının tarihsel sergüzeştini ele aldığımız bölümde, Türk solunun içinden doğduğu toplumla irtibatlı bir fikir serüveni geliştiremediğini, bu yüzden de evrensel nitelikli fikir adamaları çıkarmak bir tarafa Eduardo Galeano,

60 Oktay, a.g.e., s.74.

61 Oktay, a.g.e., s.75-76

62 Oktay, a.g.e., s.76.

63 Oktay, a.g.e., s.77.

Naomi Klein benzeri birer gazeteci dahi çıkaramadığı görüşümüzü ileri sürmüştük. Türkiye’de asker ve sivil bürokrasi eliyle gerçekleştirilen darbelerin, Naomi Klein’in diliyle söylersek şok doktrini stratejilerinin, karşısında solun duruşu manidardır. Türkiye’de sol, Türkiye’nin “tarihî kader”inden kopmasını bilhassa istemektedir ki Türkiye İslam’dan ve Selçuklu ile Osmanlı’dan beri süre gelen “Türk kimliği” batılılaşabilsin. Bu yüzden de ondan, Türkiye’nin toplumsal gerçekleriyle irtibatlı olmasını istemek onun varlık sebebine terstir. Türkiye’de sol, askerî ve sivil bürokrasi eliyle gerçekleştirilen her “şok doktrini” stratejisini destekler. Sözelimi zamanın başbakanı Adnan Menderes’in idamıyla sonuçlanan 1960 askerî darbesini dönemin pek çok sol şairi alkışlamaktan geri durmaz. Ahmet Oktay da bu isimlerden biridir. Bu bakımdan Oktay’ın Türk sağını “sentez”e ulaşmayı istemek bakımından takdir etmesi, bize göre yaşanan zamanın onu taşıdığı bir merhale olarak görülmelidir. Fakat Oktay’ın Türk sağı içinde saydığı, kendi ifadesiyle “İslamcı sağ”’a dair görüşlerinin aynı merhaleyi kat etmediğini de söylemek gerekir. Oktay da 1990’lı yıllar sonrasında Türkiye’de ve dünyada İslamî siyaset arayışlarının yükselişini, Oliver Roy’un “siyasal İslam” adlandırmasıyla tanımlar ve buna itirazlarını *Siyasal İslam’a İtirazlar* adıyla yayımlar. “Siyasal İslam” adlandırması, ABD’nin soğuk savaş dönemi sonrasında İslam’ı kendine hedef seçmesinin bir ifadesidir. ABD’nin emperyal tutumunun net bir şekilde gösterir. Dolayısıyla Oktay’ın da dâhil olduğu Türk solunun bu adlandırmadaki stratejiyi görüp reddetmeleri, hiç olmazsa mesafeli yaklaşımları beklendirir. Oktay’ın, sağ görüşün içinde saydığı “İslamcı sağ”ın Türkiye’de ve dünyada alternatif bir siyaset üretmesi karşısında bir Batılı gibi tepkiler geliştirmesi, Türk solunun basın ve yayın serüveni içinde bugün de kolayca takip edilebilecek karakteristik bir niteliğidir.

### 3. Sonuç ve Değerlendirme

Bilginin manipülasyonu meselesinin tarihi çok eski çağlara da dek uzanır. Özellikle Batılı toplumlarda bilgi, iktidar olmak ve toplumsal statü kazanmak için önemli bir araç olagelmıştır. Rönesans ve reform hareketleri sonucu bilginin pozitivist bir bakışla ele alınması ve laisizmin, Avrupa’da kilisenin yaydığı skolastik düşünceye egemen olması, sadece Batı’nın değil tüm dünyanın tarihinde bir kırılma anıdır.

Gazete ve basın bu noktadan sonra, bu yeni durumu yaymak gibi ideolojik bir işlev kazanması söz konusudur. Gazeteler artık kitlelerin ilgileri üzerinden ticarî kazanç sağlanan bir araç olmanın ötesine geçer ve siyasî, ideolojik bir işlev de yüklenmeye başlar. Avrupalı ülkeler, basını, iç siyasetleri için çok kullanışlı bir araç olarak görmekle kalmazlar, dış siyasetlerini de basın yoluyla etkili kılma-

ya çalışırlar. Sözelimi Osmanlı İmparatorluğu'na karşı yürüttükleri mücadelede, iç kamuoyunu yönlendirmek amacıyla basından istifade ederler. Batı'da basının yüklendiği ideolojik işlev, Osmanlı'da ilk resmî gazete olan *Takvim-i Vekayi*'den itibaren bizde de görünür olmaya başlar. Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemleri, basının dönemin iktidarları eliyle etkili şekilde kullanıldığına şahitlik eder.

Şiir ve roman eleştirileri kadar toplumda yaşanan değişimlere ve popüler kültür, basın gibi olgulara da ilgi duyup inceleyen, eleştirilerde bulunan Ahmet Oktay, Türkiye'de basının gelişim süreci boyunca ortaya çıkan görüntüleri üzerine Marksist bir anlayışla değerlendirmeler yapan yazarlardan biridir. Oktay, Türkiye'de basın ile toplumsal değişim arasında yakın bir ilişki olduğu düşünceyle bu iki olguyu, doğrudukları ideolojik işlevler açısından *Toplumsal Değişme ve Basın ile Türkiye'de Popüler Kültür* adlı çalışmalarında inceler. Ona göre Türkiye'de basının ideolojik işlevi, toplumun Batı ile ilişkileri neticesi ortaya çıkan çatışmalar şekillenmiş olarak 1960'lara kadar gelir. Bu durum, 1960'larda siyasî bir kamplaşma halini almıştır. Nitekim bundan sonra "sol" ve "sağ" düşünceler arasında bu kamplaşmanın pek çok alanda yansımaları görülecektir. Oktay, Marksist bir yazar olarak Türkiye'de basının gelişim sürecini takip ederken özellikle "sol" düşünce üzerinde durur. Türkiye'de solun arz ettiği "sorunlu durum"un, başarısızlığın nedenlerinin izahını yapmaya çalışır. Kendi içinde Doğan Avcıoğlu, Çetin Altan, İlhan Selçuk, İlhami Sosyal gibi isimlerle 1960'lar boyunca bir yandan etkili faaliyet yürüten "sol" düşünce, öte yandan türlü bölünmeler yaşar. "Sağ" düşünce ise "milliyetçi" ve "İslamcı" olmak üzere iki farklı fikir etrafında şekillenmiş gibi gözükse de pek çok durumda birlikte hareket edebilecek ortaklığa sahiptir. Ayrıca hem geçmişin hem de yaşanan zamanın imkânlarını bir "sentez"e ulaşmak için kullanabilmektedir.

Oktay'ın Türk basınında ideolojik kamplaşmaya dair görüşleri, daha çok şahit olduğu hadiseleri aktarmak, bu hadiseler etrafında tanıdığı kişilerin fonksiyonlarını tespit etmek şeklinde tezahür etmektedir. Bu nedenle de yazarın içinde bulunduğu sol çevreye dair gözlemleri, uzaktan takip ettiği sağ düşünceye dair görüşlerinden daha kuşatıcıdır. Oktay, ele aldığı çevrelerdeki kamplaşmanın yüzeydeki görünümünü sunar. Meselenin tarihsel, toplumsal boyutlarını ortaya koymaktan ziyade gelişim sürecini takip etmekle yetinir.



### Kaynakça

Benjamin, Walter, *Brecht'i Anlamak*, çev. Haluk Barışcan, Güven Işısağ, İstanbul, Metis Yayınları, 2000.

Blanck, Horst, *Antikçağda Kitap*, çev. Zehra Aksu Yılmaz, İstanbul, Alfa Yayınları, 2017.

Bostancı, M. Naci, *Kadrocular*, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990.

Cerrahoğlu, A., *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı*, İstanbul, May Yayınları, 1975.

Claudel, Paul, "LaoTse'nin Gidişi", *Türk Dili*, çev. Onat Kutlar, cilt 10, sayı 119, Temmuz 1961.

Fesch, Paul, *Abdülhamid'in Son Günlerinde İstanbul*, çev. Erol Üyepazarcı, İstanbul, Pera Yayıncılık, 1999.

Galeano, Eduardo, *Latin Amerika'nın Kesik Damarları*, çev. Roza Hakmen, Attila Tokatlı, İstanbul, Sel Yayıncılık, 2015.

\_\_\_\_\_, *Aynalar*, çev. Süleyman Doğru, İstanbul, Sel Yayıncılık, 2009.

Gasset, Ortega y, *Kütelerin İsyanı*, çev. Nejat Muallimoğlu, İstanbul, Bedir Yayınevi, 1992.

\_\_\_\_\_, *Kitlelerin Ayaklanması*, çev. Seçkin Çağın, İstanbul, May Yayınları, 1968.

Klein, Naomi, *Şok Doktrini*, çev. Selim Özgül, İstanbul, Ağora Kitaplığı, 2010.

Landau, J. M., *Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar*, çev. Erdinç Baykal, Ankara, Turhan Kitabevi, 1979.

Marcuse, Herbert, *Tek Boyutlu İnsan*, çev. Seçkin Çağan, İstanbul, 1968.

Mortdmann, Andreas David, *İstanbul ve Yeni Osmanlılar*, çev. Gertraude Songu-Habermann, İstanbul, Pera Yayıncılık, 1999.

Oktay, Ahmet, *Popüler Kültürden TV Sömürmesine*, İstanbul, YKY, 2009.

\_\_\_\_\_, *Türkiye'de Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları*, İstanbul, BFS Yayınları, 1984.

\_\_\_\_\_, *Toplumsal Değişme ve Basın*, İstanbul, B/F/S Yayınları, 1987.

\_\_\_\_\_, *Siyasal İslam'a İtirazlar*, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 2000.

Sayılgan, Aclan, *Türkiye'de Sol Hareketler (1871-1972)*, İstanbul, Hareket Yayınları, 1972.



Sezer, Sennur, *68'in Edebiyatı Edebiyatın 68'i*, İstanbul, Evrensel Basın Yayın, 2008.

Sir James Redhause, *Mükemmel bir Doğubilimcinin Öyküsü*, ed. Brain Johnson, Handan Cingi, İstanbul, SEV-Yayınları, 2006.

Tuncay, Mete, *Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925)*, İstanbul, Bilgi Yayınları, 1967.